

Egy megvalósult autonómia, avagy Dél-Tirol példája

A dél-tiroli autonómia kialakulásáról és közép-európai üzenetéről Christoph Pannal, a Dél-tiroli Kisebbségkutató Intézet igazgatójával és Davide Zaffival, a Dél-tiroli Kisebbségi Hivatal elnökével Módos Péter beszélgetett.

– Az Európai Utasban tíz évvel ezelőtt már bemutattuk a dél-tiroli autonómiát. Dél-Tirol modellértéke Közép-Európa számára ma sokszorosan felértékelődött, ezért nagyon fontos lenne, hogy a magyarok tanuljanak a példájából. Jogi, történelmi, gazdasági, kulturális szempontból egyaránt. A téma időszerűségét mutatja a Budapesten nemrégiben megrendezett nemzetközi konferencia is. Mi volt a benyomásuk az összejövetelről?

Christoph Pan: Jól szervezett és jó összetételű konferencia volt, ahol a szakmai mellett egyéb szempontok is nyilvánosságra kerültek. Szembesültünk azzal, milyen fontos, hogy az autonómiatörekvés mögött, egy nyelvi csoporton belül teljes legyen az egyetértés és az összefogási szándék. E nélkül nem lehet előrelépni.

Davide Zaffi: Meglátásom szerint a konferencián jól kikristályosodott, hogyan vélekednek a különböző csoportok az autonómia kérdéséről. Egyértelművé vált, hogy a társadalom- és gazdaságpolitikában közös pontokat kellene találni a magyarok és a románok között, főként pedig a romániai magyar kisebbségen belül. Most nagyon távoliak az álláspontok például Tőkés László és Varga Attila vagy Markó Béla között.

– Úgy tudom, Dél-Tirol autonómiája kapcsán sem volt mindig teljes a politikai egyetértés. Olaszországban hallani sem akartak az egésztől, az osztrák tárgyalódelegációt pedig a sajátjai tekintették árulónak, mondván, hogy kevés követelést érvényesítettek. A hevenyészve kötött megállapodás mégis a későbbi szövetség alapja lett.

Christoph Pan: Autonómiát létrehozni hosszadalmas folyamat. Nálunk is több tárgyalási szakasz következett egymást. A kezdetek 1946-ra nyúlnak vissza, ekkor osztrák és olasz felek tárgyaltak Párizsban. Azután 1948-ban kristályosodott ki az első autonómia-berendezkedés, amely működött ugyan, de nagy elégedetlen-

ség övezte. Az új javaslatok 1961 és 1963 között bonthatóak ki arra vonatkozóan, hogyan folytatható a tárgyalási folyamat és az autonómia kialakítása. 1963 és 1969 között első körben bilaterális tárgyalások folytak osztrák, olasz szakértők, külügyminiszterek részvételével. Majd a Dél-tiroli Néppárt tárgyalt az osztrákokkal, minisztériumi szinten.

A második autonómia kialakulásakor létrehoztak egy 135 pontból álló intézkedési és törvénykezési tervezetet, amelyet 1992-ig tárgyalási alapnak tekintettek, addig tökéletesítve, amíg mindkét fél teljes egyetértésben el nem fogadta minden megállapítását.

– A Dél-tiroli Néppárt németekből állt, vagy voltak benne olaszok is? Ki vezette a tárgyalódelegációt?

Christoph Pan: A Néppártban döntően németek voltak, no meg ladinok. A delegációt Silvius Magnago vezette mint a kormányzat vezetője és a Néppárt elnöke. A pártot 80-90 százalékban német szavazótábor segítette hatalomra, így a német népesség támogatását magáénak tudhatta ebben a kérdésben is. Az 1963–69-es tárgyalási időszak eredményei viszont teljes mértékben megosztották a pártot, ami jelentős feszültségeket okozott.

Davide Zaffi: A párt a nézetkülönbségek ellenére sem szakadt szét, hanem egységes maradt.

Christoph Pan: Ez Magnago kvalitásait dicséri, aki a megosztottság fölé emelkedett, sőt politikailag hasznosította is azt.

– A római tárgyalások során ezzel a megosztottsággal sáfárkodott a pártvezér?

Christoph Pan: Úgy van. Hol ezt, hol azt a kártyát játszotta ki. Ha Róma tartózkodó volt vagy passzív, akkor erőteljesen és radikálisan lépett fel, ellenkező esetben visszahúzódó is tudott lenni.

– *Tiltakozásképp robbantások is voltak. Ezek nem befolyásolták a tárgyalásokat?*

Christoph Pan: A dél-tiroliak alapvetően elítélik az erőszakot, így a robbantások nem érték el a céljukat.

Daive Zaffi: Az akciók egyébként 1961-ben történtek, és nem személyekre, hanem tárgyra irányultak. A lényeges a többszakaszos tárgyalási folyamat volt, amelyet a robbantások nem tudtak megghiúsítani. Párizsban már konkrétumokról folytak az egyeztetések, amelyek szerves részei voltak az 1947-es német–olasz békeszerződésnek. Indirekt módon jelent meg az is, hogy Ausztria elfogadja: a dél-tiroli terület Olaszországhoz tartozik.

– *Karl Gruber külügyminisztert, a tárgyalások osztrák vezetőjét nem érték atrocitások emiatt?*

Christoph Pan: De igen, egy pofonnal fizetett ezért.

– *Karl Gruber korábban Tirol tartományfőnöke volt az Ausztriához tartozó, északi területeken. Az ellenállásban is részt vett az osztrák nácik ellen, így antifasiszta múltja erősítette későbbi politikai pozícióját. Ausztriának volt egyáltalán joga tárgyalni a békeszerződésről?*

Daive Zaffi: Ez a tárgyalási folyamat egyik finom megoldása volt. Az olasz–osztrák megállapodások ugyanis a békeszerződés függelékét képezték.

– *Az új, önálló Ausztria 1945 májusától létezett újra, de 1955-ig nem rendelkezett szuverén kormányzattal.*

Christoph Pan: Az osztrákok bizony nagyon gyenge pozícióban tárgyaltak, de ne feledjük, hogy az olaszok tárgyalási helyzete sem volt erősebb.

– *Az önrendelkezés kérdése aztán az ENSZ elé került...*

Daive Zaffi: Igen, de csak 1960-ban, hiszen Olaszország 1955-ben lépett be az ENSZ-be, Németországgal egy időben.

– *Mekkora esély volt akkor a népek békés egymás mellett élésére? Ha igaz, hogy a második vi-*

lágháború idején a Dél-Tirolba érkező olasz telepesek erőszakkal űzték el az őslakos németeket, akkor a németeknek volt mit visszaadnia a sérelmekből.

Christoph Pan: A németeknek a világháború időszakában két lehetősége volt: vagy Németország mellé állt, és akkor mennie kellett, vagy maradt, de akkor igazodnia illett Olaszországhoz. Ez alapvetően identitásbeli kérdés volt, vagyis olasz haza és német identitás között kellett döntenie. A német ajkú lakosság 30 százaléka át is költözött Németországba.

– *Mi történt azokkal, akik maradtak?*

Daive Zaffi: Úgy kellett élniük, ahogy elvárták tőlük. Bántódás nem érte őket, legalábbis a negyvenes évek elején nem. A fasiszmus alatt aztán előfordultak kisebb-nagyobb atrocitások. A dél-tiroliak a diktatúra elleni tiltakozásukat jelképekkel is kifejezték. Ilyen volt például a térdig érő fehér zokni viselése. Ez volt az ellenállás szimbóluma, amely generált is bizonyos összeütközéseket. A verekedések tehát politikai alapokra terelődtek, a diktatúrához hű emberek és az ellenállók között fordultak elő.

– *A Mussolini-vezetés foglalkozott egyáltalán Dél-Tirol problémájával?*

Daive Zaffi: Igen, sajnos. Fasiszta irányítással jogokat nyirbáltak meg, bezárták a német iskolákat, nem volt lehetőség a német nyelv használatára sem. Tömegmészárlásokról beszélni azonban túlzás volna. Húsz év alatt összesen négy-öt haláleset történt, ami egyéni szempontból nyilván tragikus, de történelmi méretekben nem számottevő. Az erőszak nem volt jellemző ebben a korban sem.

– *A békekötés után a győztes hatalmak általában visszatoloncolták a háborús bűnösöket Ausztriába, Hor-*

Christoph Pan

vátországba, Szlovéniába. Ugyanez történt Ausztria és Olaszország között is?

Christoph Pan: Olaszországban a szövetségesek nem akarták feszegetni ezt a kérdést, mert félték, hogy a kommunisták megerősödnek, és átveszik a hatalmat.

Daive Zaffi: Hozzá kell tenni, hogy Olaszországban a mi értelmezésünk szerint nem voltak háborús bűnösök. A fasiszták és partizánok közötti megtorló akciókat nem soroljuk ebbe a kategóriába. Kifejezetten háborús bűnösnek csak Mussolinit és szűk körét nevezük, akiket azután állami perek és bírósági eljárás nélkül végeztek ki.

*– Azt kell mondanom: az olasz békés nép. Kelet-Európában és azon belül Magyarországon rengeteg embert végeztek ki a háború után ítélettel vagy anélkül...Mikor ismerték el az osztrákok védőhatalmi szerepét? És mi-
ben érezte ez a hatását?*

Christoph Pan: 1946-ban. Ezután Ausztria a kulturális identitás fenntartásához végre adhatott és adott is anyagi támogatást. Ez nagyon fontos tényező volt a történetünkben. Nehéz volt összehangolni az olasz és az osztrák érdekeket, hiszen Olaszország a saját határait akarta biztosítani, Ausztria pedig a kulturális, nyelvi kiegészítésekre koncentrált...

Daive Zaffi: ... Ma már mindkettőre megvan a lehetőség. De ehhez arra volt szükség, hogy megszülessen a közös megegyezés. Amint megértették, hogy az autonómia egyik fél érdekeit sem sérti, már a megoldások módjáról lehetett gondolkodni. A hogyanokról. Ez is épp elég munkát jelentett.

– A békekötés után Dél-Tirol roppant szegény terület volt, és 1955-ig munkalehetőség sem volt. Az olaszok embereket telepítettek be ide.

Christoph Pan: Igen, egész településeket építettek akkoriban az ipari munkások számára. Ezek helyén ma már korszerűbb épületek állnak.

A munkanélküliség mértéke eltérő volt. Az olaszok a városokban éltek, az iparban és a közigazgatásban dolgoztak. A németek és a ladinok a vidéki területeket lakták, és túlnyomórészt a mezőgazdaságban dolgoztak. Mivel az agrárium eltartó képessége alacsony volt, el kellett hagyniuk ezt a területet, de az iparban nem jutottak keresethez, mert azt az olaszok betérítették munkaerővel. A fiatalok elmentek Svájcba, Ausztriába, Németországba, mivel az ottani munkaerőhiány elhelyezkedési lehetőséget jelentett számukra. Ez így ment egészen a hatvanas évekig. A köznyelv halálmenetnek (Todesmarsch) nevezi ezt az elvándorlást, utalva arra, hogy kis híján a népcsoport kihalásához vezetett.

– Ki ismerte föl, hogy fontos a német nyelvű lakosság megtartása a hegyekben, a kistelepüléseken? És milyen szerepe volt ebben az osztatlan földbirtoknak?

Christoph Pan: Az akkori dél-tiroli vezetés gondolta úgy, hogy támogatni kell a német népesség helyben maradását. Az 1948 utáni, első autonómiának nem volt sok lehetősége. Magnagót sokan szídták amiatt, hogy csak utakat épít, nem óvodákat, iskolákat, holott Dél-Tirol tartománynak csak az úthálózat fejlesztéséről volt joga dönteni, az iskola- és óvodaépítés állami kompetencia volt, Rómában dőlt el.

Daive Zaffi: Dél-Tirolban az olasz népvándorlások főképp a városokat töltötték meg betelepülőkkel, az olasz többségű városok lettek tehát az asszimiláció fő színhelyei. A vidék fejlesztése volt az egyetlen megoldás a németek támogatására. A vezetés ösztönösen felismerte, hogy a hegyi falvakat árammal, ivóvízzel kell ellátni, mert ezek nélkül senki nem költözik oda. A szolgáltatásokat és az ellátási formákat is kivitték vidékre, hogy a város ne szívja el a vidéki lakosságot. Ez az európai urbanizációval ellentétes tendencia volt. A városiasodással szemben Dél-Tirol a kisebbségvédelmi szempontokat helyezte előtérbe, hogy elejét vegye a falvak elnéptelenedésének. Megpróbálták vonzóvá tenni a vidéki környezetet, ugyanolyanná, amilyen a városi volt. A szolgáltatások, iskolák, munkahelyek vidékre helyezése megfelelő életteret biztosított az ott élőknek. Kiegyenlítették az infrastrukturális szakadékot, utakat építettek, megszervezték a tömegközlekedést. Minden feltételt megteremtettek, így ma a fiatalok számára is ugyanolyan vonzó ez az élet, mint a városi.

A hegyvidék megtartó képessége szempontjából fontos szerepet szántak a nőknek is, hiszen a parasztokat csak akkor lehet ott tartani a hegyekben, a vidéki gazdaságokban, ha feleséget is találhatnak. A nehéz étellel csak párosan lehet megbirkózni. A nőkre a következő generáció szempontjából is szükség van.

– Mindez nagy bölcsességre vall.

Christoph Pan: Az akkori 116 településből mindössze ötnek volt olasz többsége, 103-ban német túlsúly volt, nyolcban ladin. A dél-tiroliak 60 százaléka vidéken élt, és 40 százaléka volt városi. A fő cél az volt, hogy a ladin és a német kisebbség ne haljon ki, az arányok megmaradjanak. Nagyszerű, hogy ez a megoszlás hatvan év óta máig fennmaradt!

– *Milyen volt a lakosság nemzetiségi megoszlása?*

Christoph Pan: Régen Dél-Tirol lakosságának 62 százaléka volt német, 34 százaléka olasz, 4 százaléka ladin. A ladinok aránya máig megmaradt, a németeké az olasz „rovására” növekszik.

– *Hogy lehet, hogy olasz túlsúly érdekében nem kapcsolták be Dél-Tirolt egy nagyobb területi egységbe?*

Davide Zaffi: Dél-Tirol 1972-ben valódi autonómiát kapott, így csak papíron létezik az a nagyrégió, ahol az olasz népesség van többségben.

– *A németek nyilván azért is maradtak meg a hegyekben, mert az ottani különleges és nehéz munkát más nem tudta elvégezni. Betelepülőktől itt nemigen kellett tartani...*

Davide Zaffi: Nem a betelepüléstől kellett tartani, hanem a terület elnéptelenedésétől. Ezért a zord körülményeket, a hegyvidéket, a hideget az infrastruktúra fejlesztésével próbálták ellensúlyozni.

Christoph Pan: Nagyon fontos szempont volt, hogy az emberpróbáló körülmények ellenére a fiatal németek ne hagyják el a területet. Rájöttünk arra is, hogy a nemzetiségi kérdés megoldása a foglalkoztatás. Olyan területeket támogattunk tehát, amelyeknek nagy a munkaerő-felvevő erejük. Ennek eredményeként Dél-Tirolban 15 éve teljes a foglalkoztatás, nincs munkanélküliség. Az első feladat a területrendezés volt. A hatóságok termelési, ipari övezeteket jelöltek ki úgy, hogy ez ne zavarja az idegenforgalmat. Alapelv volt, hogy 30 percnél többet ne kelljen utazni a munkahelyekre. A területren-

Davide Zaffi

dezéssel azt is meg lehetett akadályozni, hogy a szupermarketek agyonnyomják a kiskereskedelmi hálózatot. A vidéki építési engedélyek kétharmadát szociális lakásokra adták ki, így a kisebb jövedelműek is lakáshoz juthattak.

– *Mi a tanulsága mindennek Közép-Európa számára?*

Christoph Pan: A dél-tiroli modell nem egyedi, hanem megismételhető, ha nem is tetszés szerint. A váltáshoz, amely önmagában sem könnyű, konszenzus kell, a lakosság ugyanis csak akkor fogadja el, ha van közös cél. Enélkül semmit nem lehet elérni, mert az apró problémák szétzilálják az önrendelkezési kezdeményezést. A mi esetünkben nem volt átvehető, lemásolható minta, mindent önállóan kellett kidolgoznunk. Egyedül kellett megfogalmaznunk a célokat, megtalálni a hozzájuk tartozó eszközöket. Mai tudásunk már alkalmas arra, hogy másoknak segítsünk.

Davide Zaffi: Úgy látom, ebben a térségben nehéz bevezetni a demokratikus eljárási módokat. Kisebbségi pártok léteznek, amelyek valamilyen veszélyhelyzetben vagy elnyomás alatt élnek. Ez demokratikus viszonyok között rossz előfeltétele a tárgyalási pozíciónak.

– *Rossz, de létező feltétel!*

Christoph Pan: Véleményem szerint nehéz, de nem megoldhatatlan ez az alaphelyzet. A Dél-tiroli Néppártban is voltak olyan személyek az ötvenes években, akik gátolták a haladást. Mellettük azonban megvoltak azok is, akik a fejlődésért harcoltak. A művészet az volt a dologban, hogy olyan módon hajtottak végre pártvezetécserét, hogy az a párt folyamatosságát nem szakította meg. Ez is Magnago nagyszerűségét mutatja, aki 1957-ben vette át a vezetést, majd közös alapokat dolgozott ki a további működésre. Jól tudta integrálni az ellentétes álláspontokat. Erre a szemléletre és tudásra nagy szükség volna most Romániában is, Tőkés László és Markó Béla esetében.

– *A mi szomszédainknál a demokratikus átalakulás egyik alapvető feltétele és biztosítéka volt, hogy a magyar párt Szlovákiában és Romániában is szerepet kapott és vállalt a kormányzatban, elősegítve ezzel a demokratikus átalakítást és a modernizációt, valamint, de nem utolsósorban az uniós csatlakozás lehetőségét.*

Davide Zaffi: Kívülállóként úgy látom, a felek között régóta meglenne a készség az együttműködésre. Az erdélyi autonómia kapcsán az ott élő magyaroknak azt kellene megértetniük a románokkal, hogy az önrendelkezés nem hoz rosszat egyik fél számára sem.

– 1945 után az olasz kormánypartok közül melyek támogatták a megegyezést?

Davide Zaffi: Alapvetően a kereszténydemokraták, ők írták alá a megegyezést.

Christoph Pan: A Dél-tiroli Néppárt gyűjtőpárt volt, kereszténydemokrata dominanciával, de voltak köztük szocialisták, szociáldemokraták, jobboldali érzelmű tagok is szép számmal. Így van ez ma is.

– Romániában előbb, Szlovákiában később a magyar kisebbségi politikusok lassan rájöttek, hogy etnikai párt-tá kell szerveződni. Addig több párt osztotta meg az erőket.

Christoph Pan: Mindenhez időre van szükség. Minden bizonnyal Dél-Tirolban is a lassú fejlődési folyamat formálta ki azt a történelmi személyiséget, aki azután alkalmas volt megvalósítani a célokat.

Az autonómia kialakulásához és megerősödéséhez nálunk is évtizedekre volt szükség. Mint említettem, az első autonómiát 1948-ban nyertük el. Ezután több mint húsz évig folytak a tárgyalások, lépésről lépésre egyre többet lehetett megvalósítani az autonómiából, majd 1971-ben kialakult a második önrendelkezés. Ez utóbbi valójában egy csomag, intézkedések, törvények és rendeletek együttese.

Tudni kell, hogy az autonómia nem változtat meg mindent egyik napról a másikra. Ez egy hosszú fejlődési folyamat, amely a mai napig tart Dél-Tirolban.

Davide Zaffi: Mihelyt megjelenik a nyelvi tudat és az, hogy a nyelvi csoportnak sajátos érdekei vannak, amelyek védelemre szorulnak, máris meg lehet találni a módját, hogy ezeket az érdekeket a politika színterén is kifejezésre juttassuk. Ez az első lépés. Hosszú távon nehezen elképzelhető, hogy egy népcsoport jogos és jól artikulált igényeit ne vegyék figyelembe.

A dél-tiroli modell nem egyszeri és nem is kelthet túl nagy illúziót. Elvben lehetséges, hogy egy nyelvi csoport, amelynek megvan a megfelelő öntudata, fellépése a politikai vitában, különleges szabályozást, saját jogi helyzetet érjen el.

– Hogyan lehet jellemezni a mai Dél-Tirolt?

Christoph Pan: Dél-Tirolban mintegy félmillió ember él, épp annyi, mint Luxemburgban. Területe 7,5 ezer négyzetkilométer, ez Székelyföld nagyságának a fele, Luxemburg területének a háromszorosa. Három elismert nyelve van: országosan hivatalos nyelv az olasz, ezzel egyenértékű a német mint regionálisan hivatalos nyelv, nyolc régióra vonatkozóan pedig a ladin. A közigazgatásban csak olyan emberek dolgozhatnak, akik legalább a két nagy nyelvet beszélik. Motivációként bevezették a kétnyelvűek pótlékát, amely megfelelő nyelvi szint esetében 10 százalék pluszjövedelmet jelent.

A közigazgatásban korábban az olaszok töltötték be a köztisztviselői posztokat, a német ajkúak a mezőgazdaságban dolgoztak. Ma a hivatali álláshelyeket a nyelvi csoportok arányában osztják el, tízévenkénti felülvizsgálattal.

Ma a németek népességaránya 64 százalék, az olaszoké 25, az őslakos ladinoké 4 százalék. A fennmaradó 7 százalék külföldiekből tevődik össze, ők segítenek nekünk a gazdaságot lendületben tartani, hiszen a dél-tiroli munkaerő nem elegendő erre. Kiváló az oktatási és szakképzési rendszerünk. Anyanyelvi oktatás mindhárom nyelvcsoportban van, a másik két nyelvet idegen nyelvként tanulhatják az iskolában. Ez nagyban hozzájárul a kisebbségek identitásának megtartásához.

Az energia mára nagyon drága lett. Mi 45 százalékban használunk megújuló energiát: vizet, napenergiát és biomasszát. Mindezt csak azért tudtuk elérni, mert saját önkormányzatunk van, autonómiát élvezünk.

– Van-e visszajelzésük az autonómia fogadtatásáról? Divatos megfogalmazásban: a lakossági elégedettségi mutatók ismertek-e?

Christoph Pan: Elkészítettük Dél-Tirol nyelvi barométerét, azaz felmértük a lakosság véleményét az autonómiáról. Tendenciákat is fel tudunk tárnai, hiszen

1991-ben már készült egy hasonló vizsgálat. Ez alkalmas az összevetésre.

Nagyon érzékeny „mérőeszközt” választottunk – az elosztási rendszert. Az olasz privilégiumok visszaszorítása, az egyensúly megteremtése a többi népcsoporttal mindig neuralgikus pont volt. Ma az elosztási egyensúlyt a lakosság kétharmada a békés egymás mellett élés fontos eszközének tartja, egyharmada viszont nem ért egyet ezzel a módszerrel. Vizsgáltuk azt is, hogy a nyelvi csoportok együttélése problémás-e vagy sem. Másfél évtized alatt 61-ről 83 százalékra emelkedett azok aránya, akik a nyelvi együttélésben semmi problémát nem látnak. Ez jelentős eredmény. A nyelvi csoportok együttélését 87 százalék ítéli kedvezőnek. Ez is igen magas arány.

De ezek a kedvező adatok nem terelhetik el a figyelmünket arról, hogy több nyelvi csoport, több kultúra együttélése roppant érzékeny dolog. Könnyen jöhet létre zavar egy ilyen rendszerben, amelynek a megelőzésére, kezelésére jó előre stratégiákat kell kidolgozni.

– *Mi a jellemző Dél-Tirol gazdasági életére? Mi a fő megélhetési forrás?*

Christoph Pan: Az autonómia fő célkitűzése az egyes népcsoportok identitásának megtartása, a második legfőbb cél pedig a gazdasági fejlődés volt. Mind ezt el is értük. Dél-Tirol ötven évvel ezelőtt fejlődő régió volt alacsony egy főre jutó jövedelemmel és magas munkanélküliséggel, nagy arányú elvándorlással. Mára virágzik a gazdasága, egészséges környezettel rendelkezik. Az éves költségvetésünk 5 milliárd euró, ezzel Dél-Tirol előlvas az olasz tartományok között, és az európai versenyben is előkelő helyen szerepel. Csak viszonyításképp: a több mint 10 ezer eurós egy főre vetített költségvetési összeg kétszerese a Brandenburg tartományi kvótának. Különlegesség még, hogy a tartományi költségvetés 90 százaléka saját finanszírozású, vagyis a dél-tiroli polgárok adóiból, illetvekeiből tevődik össze. A fennmaradó 10 százalékot Róma adja hozzá.

A terület 85 százaléka magasan fekvő vidék, amely szinte alkalmatlan a mezőgazdasági termelésre. 1500 méter fölött már nem lehetséges a gyümölcs- és a szőlőtermesztés. Itt kilenc hónapig tél van, csupán a maradék három hónapban lehet bármit is megtermelni. A ténylegesen hasznos földterület Dél-Tirol felszínének 6 százaléka, ehhez még 10 százalék hegyoldal jön hozzá, különböző magasságokban. A meredek hegyolda-

lakon lehetetlen mezőgazdasági tevékenységet folytatni. Mégis sikeresek vagyunk gazdaságilag. A mezőgazdaság és a szolgáltatás között kiegyensúlyozott viszony van. A hatvanas években, Svájcban tanultam meg egy nagyon fontos dolgot: az ipar fejlesztése a szolgáltatások párhuzamos erősítése nélkül nem történhet meg. Ha csak az ipar fejlődik, akkor a szolgáltatásokban külföldi segítségre szorulunk.

– *Az a baj, hogy Erdélyben a szolgáltatások nagy része már el van adva, az ipar betelepítését pedig nem kellene erőltetni.*

Davide Zaffi: Az egyes települések területtervezésével, területfejlesztésével adatik meg a lehetőség arra, hogy bizonyos fejlődési folyamatokat a kezükbe vehessenek. Erre van esély, csak kevésbé ismerik, meg kell őket tanítani a dolgok működésére.

Christoph Pan: Székelyföld 1,2 milliós lakossága és területe a dél-tirolinak kétszerese. A felszíni adottságok, a mezőgazdaság, a nyelvcsoporti arányok is hasonlóak. Az elmaradottság ledolgozható. Meg kell nézni, hogy mit tudnak jobban, mint mások, mik a kedvezőbb adottságok, gondoljunk csak a terület idegenforgalmi lehetőségeire. Az összefogásban lehetőségek rejlenek. Az autonómia gazdasági fejlődést hoz magyaroknak, románoknak egyaránt. Székelyföld Románia Dél-Tirolja lehet, csak el kell kezdeni, kis lépésekben, megfontoltan. A fejlődési stációkon fokról fokra végig kell haladni. Bicikliről egyenesen Ferrariba szállni életveszélyes.

– *Az Európai Unió számos esetben kényszerrel is jelent a folyamatok megindítására, még ha a szervezet nem is érintett igazán például a nemzetiségi kérdésekben.*

Josef Anton Koch: A tiroli felkelés 1809-ben

Daive Zaffi: Ez így van. Ha visszagondolok, az ENSZ 1960-ban érdektelen volt a dél-tiroli probléma iránt, mégis több ízben tárgyalták az ügyünket. Sőt, az a megállapodás is az ENSZ-ben született meg, amelynek mentén a részletes tárgyalások megindultak.

Úgy látom, hogy az EU magyar képviselői eredményesen működnek, és együtt lépnek föl a kisebbségek érdekeiért a magasabb fórumokon.

– *Minél több előadást tartanak önök Magyarországon, annál okosabbak leszünk.*

Christoph Pan: Ha hiszi, ha nem, mi magunk is okosodunk eközben. Az előadások és a minket érő benyomások ugyanis arra készítetnek, hogy önmagunkra reflektáljunk, és strukturáltabban tekintsük át saját helyzetünknek.

– *Annyi szépet és jót hallhattunk a dél-tiroli autonómiáról. Valóban ilyen kedvező a helyzet, semmi probléma nem merül fel?*

Daive Zaffi: A mai autonómia a tartományon belül minden népcsoportban elfogadott. Egy fontos elvi problémával azonban szembesülnünk kellett. Ez pedig a személyes szabadság és a csoporthoz tartozás ellentmondása. Dél-Tirol nyelvi csoportok együttélési rendszere. Itt nem lehet teljes polgári életet élni anélkül, hogy valaki ne nyilatkozzon arról, mely népcsoporthoz

tartozik. Az egyes polgár tehát nem individuusként definiálja magát, hanem mint egy bizonyos csoport tagja. Fölmerül tehát annak lehetősége, hogy az egyén szabadságjogai és céljai ellentétbe kerülnek a népcsoport jogaival és céljaival. Ahol pedig diszkrimináció érvényesül, a liberális eszmék sérülnek. Közjogi értelemben mindenki egyenlő, azonos jogok, lehetőségek illetnek meg mindenkit. Dél-Tirol mégis olyan tartomány, ahol az egyén bizonyos tekintetben alárendelt szerepet játszik a csoporthoz képest.

Ez ideológiai kifogás, amely tartja magát annak ellenére, hogy bebizonyosodott: a kisebbségvédelem leg-hatékonyabb formája a nyelvi csoportok védelme. Úgy tartjuk, hogy a különbözőség fenntartására megvannak a megfelelő törvények, az autonómia szabályai. A liberalizmus olyan régiókban érvényesülhet univerzálisan, ahol a nyelvi, kulturális sokrétűség nincs jelen.

Mi úgy látjuk, hogy az egyéni védelem nem elegendő a népcsoportok megőrzéséhez. A különböző nyelvek között nem lehet értéksorrendet fölállítani. Ettől ugyanis a különbözőség alárendeltséggé válik. Minden polgár, fiatal, öreg, egészséges vagy beteg, egyenértékű más polgárral, és ugyanilyen mértékben egyenértékűek a nyelvek és a kultúrák is. Mind-mind ugyanazt a világot fejezi ki egyedi módon. Minden népcsoportnak a saját nyelve a pótolhatatlan eszköz ahhoz, hogy önmagát és a világhoz való viszonyát kifejezze.

Mindebből következően a különleges szabályozásért szállunk síkra a különleges területek esetében, nem támogatjuk az univerzális tanokat.

Mindenkinek magának kell eldöntenie, hogy milyen életet kíván élni. Hogy Kantot idézzem, a szabadság az, hogy emberként szabadok legyünk, és senki ne kényszeríthessen arra, hogy az általa kijelölt módon váljunk boldoggá. De ha meg kell neveznem egy csoportot, és ennek a csoportnak az érdekei és céljai alá kell rendelnem magamat, az már egyfajta erőszak vagy legalábbis korlátozás. Ha nincs választásunk, akkor nem találhatjuk meg a saját, a boldogsághoz vezető utunkat sem.

Ezek komoly dilemmák, még ha elvi síkon merülnek is föl. Én azt gondolom, hogy éppen a csoportvédelem gazdagítja az egyes polgárt, és a csoport kulturális kínálata nélkül az egyén nem találhatja meg a saját döntését. Dél-Tirol földjén kulturális sokféleséget találhatunk, a polgároknak megadatik a lehetőség a számukra megfelelő élet megválasztására. Olyan régiókban, ahol nem lehetséges a választás kultúrák, azaz világnézetek és elvek között, ott a boldogság lehetősége is korlátozottabb.

Iványi Katalin és Hoffmann Nóra fordítása